

Posudek bakalářské práce:

David Payne, Možnosti identifikace elit mladší doby římské v prostoru střeoevropského barbarika. FF UK, Praha 2016. 56 str., 3 mapy, 1 tab.

Začátek názvu Paynovy bakalářské práce je „Možnosti identifikace elit“, jde mu však spíše o metodické možnosti bližšího poznání jejich příslušníků a odrazu jejich postavení v pohřebním ritu, protože samotná identifikace podle prestižního zboží v hrobové výbavě, jemuž autor v návaznosti na některé badatele přikládá význam vývojového stupně společnosti, je dosti zřejmá (sám to uvádí na příkladu Gommern). U dlouhého názvu mi to nedá, abych neupozornil na jeho nadbytečnou a ne moc pěknou součást „v prostoru“.

V první kapitole vymezuje autor sledované téma chronologicky a geograficky a rozvádí význam různých označení bohatých hrobů a význam pojmu elita. Pokud jde o posun hranice rýnskovezerské a labskogermánské oblasti v některých krajích, patřících v počátcích doby římské k labskogermánskému okruhu, kde se pak uplatňoval ráz rýnskovezerský (např. Franky), hranice se posunovala nikoli k západu, ale k východu. V autorově výčtu oblastí by bylo třeba uvést i severokarpatskou kulturu namísto prešovského typu, v jejímž prostředí byla nedávno objevena hrobka velmože pozdní doby římské v Matejovicích. Slovo úřad v oddíle o elitě by pro kmenová společenství asi bylo vhodné nahradit jiným označením (funkce, postavení).

Ve druhé kapitole se autor snaží přiblížit ke struktuře starověkých společností pomocí některých obecných sociologických teorií moci, efektivní aplikaci pro bližší poznání elit mladší doby římské zde však příliš nerozeznávám. V oddílu o sociálním a ideologickém významu elit zdůrazňuje autor, zvláště v návaznosti na dánskou badatelku Hedeagerovou, aktivní význam ideologie a náboženství ve formování předstátní společnosti a v souvislosti s tím elitní postavení jedinců, jimž jsou vyhrazeny náboženské úkony. V tomto pojetí se předpokládá i možnost oddělení původně spojené politické moci a rituální funkce, tedy vznik více elitních vrstev.

V dalším oddílu 2. kapitoly se autor zabývá modelem systému či společnosti prestižního zboží, což má být krátkodobý stupeň před zformováním raných států. Je samozřejmě otázkou pojetí, zda získávání a redistribuci prestižního zboží lze považovat za tak významný jev, aby podle něj bylo možno označit celou vývojovou fázi. Známé procesy v mladší době římské byly komplexnější – vytváření kmenových svazů, trvající konfrontace Říma a barbarů často v měřítku větších vojsk, rozsáhlejší účast barbarů v pomocných oddílech impéria. Nelze tu opomenout stále přitažlivou hypotézu Joachima Wernera o původu části bohatství středoněmeckých „knížecích hrobů“ ve „výslužce“ germánských pomocných oddílů v tzv. galské zvláštní říši. Autor sice zmiňuje také kořistnictví a dálkový obchod, ale uvedený model až příliš zdůrazňuje dary a redistribuci jako prostředek legitimizace nobility. Překonávání rodových a kmenových vazeb bylo spjata zvláště také s institucí družin, kde kořist a dary pána družiny družiníkům měly konkrétní smysl zajištění bezpracné existence těchto elitních bojovníků. Vzrůstající moc nobility zvyšovala její nároky na luxusní výbavu (nikoli jen bez praktického účelu, ale pěkných nošených ozdob) a umožňovala jí udržovat při svých dvorech alespoň čas od času šperkaře, kteří se tehdy zřejmě stávají plně profesionálními řemeslníky. Přesto však prestižní předměty nebyly v mladší době římské ničím novým – nezdá se, že by reprezentace nobility v hrobech lubieszewského typu byla něčím kvalitativně odlišným. Nepřekvapí ovšem, že model systému prestižního zboží našel oporu u dánských badatelů, kteří měli možnost zkoumat „centrální mikroregiony“, jako u Gudme a Himlingøje, s výskytem specializované řemeslné výroby, importů, bohatých hrobů, pokladů, „panských domů“ na sídlištích i dokladů kultu a dálkového obchodu. Výskyt a případná cirkulace prestižních předmětů v mladší době římské se mi nejeví jako základ sociálně-politického systému, ale spíše jako projev, jistě nápadný a významný, podstatnějších vývojových trendů. Model určité historické situace, užitečný zvýrazněním, sumarizací a systematizací toho, co se jeví podstatné, obsahuje i

riziko schematizace, projekce poznatků o zpravidla mnohotvárnější realitě do jeho rámce.

V prvním oddílu 3. kapitoly se autor v obecném pohledu věnuje rázu a významu pohřebního rituálu při úmrtí velmožů archaických společností, zvláště s ohledem na kontinuitu moci a následnictví. Autor správně konstatuje, že středoevropské hroby nobility vykazují kontinuitu spíše jen v kratším časovém horizontu (malé skupiny hrobů) a že přes obecné charakteristiky nasvědčují rozdíly v hrobové stavbě a výbavě tomu, že každý pohřeb byl jedinečnou událostí. Pro mladší dobu římskou by právě to mohlo být tématem archeologické analýzy podle současných poznatků o artefaktech výbavy, u bakalářské práce ve vhodně zvoleném geografickém vymezení.

V prvních oddílech poslední čtvrté kapitoly se autor snaží o postižení příznačných rysů germánského prostředí mladší doby římské na základě zmínek v psaných pramenech, zde zvláště pokud jde o vztahy římské říše a germánských vládců, a se zaměřením na pohřební ritus.

Přehled o pohřebním ritu ve 3. a 4. stol. začíná autor konstatováním o převaze žárového pohřbívání na počátku doby římské, kupodivu zde neuvádí tzv. knížecí hroby lubieszewského typu starší doby římské, zmiňuje se o nich až ve čtvrtém oddílu v kontextu původu kostrového ritu a dolního Poodří. Je jistě diskutní, zda výskyt kostrových hrobů v przeworské a wielbarské kultuře lze považovat za přesah z údajného jádra kostrových hrobů na dánských ostrovech. V popisu rozšíření hrobů typu Leuna – Haßleben na str. 30 má být zřejmě „středního“ Německa namísto „jižního“.

V otázce původu kostrového ritu v mladší době římské se autor přiklání k názorům, podle nichž k němu vedlo více místně i časově rozdílných faktorů. I vzhledem k výskytu poměrně chudých kostrových hrobů se kostrový ritus a bohaté pohřby jeví jako spíše nezávislé jevy (viz analogická situace i v Čechách ve starší době římské s téměř padesáti chudými kostrovými hroby). S autorem lze souhlasit, že absence zbraní v inventáři bohatých hrobů neopodstatňuje úvahy, že se snad část mužské nobility neuplatňovala jako bojovníci. Také v mužských tzv. knížecích hrobech halštatských a raně laténských se namísto účinných zbraní vyskytují exempláře spíše symbolického rázu (starobylý bronzový meč, dýky, čemuž ostatně odpovídají časté trojice nepoužitelných stříbrných šipek v mladší době římské), i když o úloze nobility v častých mezikmenových bojích oné doby lze sotva pochybovat.

Nálezům v bohatých hrobech se autor konkrétněji věnuje v pododdílu 5.1. čtvrté kapitoly. Uvádí tu pět druhů předmětů, představujících zřejmě nebo diskutované znaky vyššího sociálního postavení. S autorovým hodnocením či příklonem k názoru citovaných autorů lze souhlasit, jen u zlatého náramku s kyjovitými konci, jakkoli vzácného, se vzhledem k potlačené dekorativnosti a zřetelnému významu v pozdější době již mohla uplatňovat funkce symbolická. Pod bodem 5 na str. 41 by mělo namísto „drahých kovů“ asi být „barevných kovů“.

V dalším pododdílu, týkajícím se způsobů vyhodnocení hrobových nálezů, podává autor přehled dosavadních klasifikací kostrových hrobů na sledovaném území, především jako kombinačních analýz hrobových výbav, pouze u Bemmanna s větším zřetelem k hrobové stavbě. Hlavní problém dosavadních třídění spatřuje autor v početní omezenosti zkoumaných souborů, další nedostatek v tom, že není zohledněna pravděpodobně odlišná dostupnost součástí bohatých výbav ve stupních C2 a C3. Stručný oddíl o topografii zmiňuje podstatné a dosud málo rozpracované a spíše jen hypoteticky posuzované otázky polohy bohatých hrobů vzhledem k osídlení krajiny, centrálním místům apod.

V závěru autor shrnuje pojetí hrobů typu Leuna – Haßleben jako projevu společenského systému prestižního zboží. Možnosti pokroku v bádání spatřuje v aplikaci statistických metod v širší perspektivě, což by přineslo objektivnější výsledky.

Osobně bych pro bakalářskou práci považoval za vhodnější detailnější rozbor archeologických zjištění a nálezů třeba ze zvoleného souboru těchto hrobů. Tato zkušenost by pak jistě také napomohla k lepšímu posouzení výstižnosti a užitečnosti

některých koncepcí. Autor prokázal, že se dobře seznámil s pohřebním ritem mladší doby římské v měřítku střední Evropy se zaměřením na problematiku bohatých hrobů a jejich sociální interpretaci. Je třeba ocenit jeho znalost poměrně rozsáhlé nové zahraniční literatury k tématu i dobrou jazykovou úroveň práce (češtinářsky stanovený pravopis je ale římská říše). Pokud se D. Payne bude nadále věnovat tomuto tématu, lze očekávat, že po této obecné přípravě dospěje k hmatatelnějším výsledkům. Posuzovanou bakalářskou práci doporučuji k přijetí a navrhuji klasifikaci velmi dobře.

doc. PhDr. Lubomír Košnar, CSc.